

Punk pod Slovenci. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS in Republiška konferenca ZSMS, 1985. 542 strani.

Marsikateri bralec Zgodovinskega časopisa se bo verjetno začudeno vprašal, ali ima ocena (oziroma bolje: opozorilo na to novost na slovenskih knjižnih policah) takšne knjige mesto v osrednjem slovenskem zgodovinskem časopisu in ali ne bi raje sodila kam drugam. Potencialni nesporez je zglajen z dejstvom, da je analiza punka kot delu mladinske kulture na Slovenskem posvečena ena petina knjige; kar štiri petine ali več kot 400 strani pa predstavljajo **dokumenti**. Knjiga je v svojem bistvu torej zbornik dokumentov, ki bodo koristno služili vsakomur, ki se bo ukvarjal s problematiko mladih pri nas v drugi polovici sedemdesetih in prvi polovici osemdesetih let našega stoletja. V tem je tudi vrednost te knjige za zgodovinarja.

Knjiga je izšla kot sedemnajsti zvezek zbirke KRT (Knjižnica revolucionarne teorije) in po svoji zasnovi ne pomeni neke novosti v okviru te zbirke. Spomnimo se le, da je leta 1982 kot četrti zvezek iste zbirke izšla knjiga Študentsko gibanje 1968/1972 (glej oceno v ZČ 36, 1982, str. 178—179), katere jedro so prav tako dokumenti. V nasprotju s knjigo o študentskem gibanju, ki je izšla slabih deset let po zlomu le-tega, predstavlja zbornik Punk pod Slovenci izdajo v času, ko je ta sicer že prešel svoj zenit, ni pa izginil iz prizorišča delovanja dela mladih. Pri tem velja opozoriti še na eno tesno povezanost obeh »gibanj« in navezovanje slednjega na prvega. Kot rezultat delovanja študentov v letih 1968—1972 sta nastala Radio študent in Študentski kulturni in umetniški center (ŠKUC); instituciji, ki sta v veliki meri propagirali in omogočili delovanje vrsti mladih ustvarjalcev iz punkovske oziroma alternativne scene in brez katerih (RŠ, ŠKUC) bi punk zapadel v še večjo marginalnost.

Jedro knjige — dokumente, uvedejo prispevki šestih avtorjev, ki z različnih zorišč (sociološki, filozofski, etnološki, glasbeni ...) obravnavajo fenomen punka pri nas. Grega Tomc piše o Sporih in spopadih druge Slovenije, Radmila Pavlovič o Refleksijah na punk »gibanje« v nekaterih socialno pravnih in kulturno ideoloških institucijah pri nas, Andreja Potokar etnološko analizira punk v Ljubljani, Peter Barbarič poizkuša opredeliti kriterije za (glasbeno) vrednotenje punka, Rastko Močnik je pripeval razpravo z naslovom Razum zmaguje, Peter Mlakar govori o svetovnonazorskem principu punka, Marjan Ogrinc pa je naslovil svoj tekst Ni nam do tega, da bi postali zgodovina. Pri vrednotenju teh tekstov je pomembno, da se zavemo dveh stvari. Vsi ti teksti so nastali v času, ko je punk, oziroma alternativna scena v širšem pomenu besede in kot je pojmovan tudi v pričujoči knjigi, še živ in ustvarjalen in zaradi tega ni neke (časovne) distance, za katero — ob vrednotenju in razumevanju nekega pojva — čutimo potrebo zlasti zgodovinarji, in da pisci uvodnih prispevkov izhajajo iz slovenskega punka in so v njem kreativno delovali in še delujejo, ali pa so njegovi tesni sopotniki in skrbni spremljevalci vsega dogajanja znotraj in okrog te scene. Po eni strani jih zato ta njihova pozicija omejuje v čimbolj objektivnem pisanju, po drugi strani pa daje temu istemu pisanju nek občutek (feeling) in razumevanje stvari, ki je dano le tistemu, ki je stvar povohal od znotraj. Prav zato so tudi ti prispevki dokument svojega časa in okolja.

Dokumenti zajemajo čas od jeseni 1977, to je od pojava skupine Pankrti, pa do pomladi 1984, ko je bil Radio študent obtožen, da je v svojem programu predvajal nacistično himno. Med tema dvema skrajnima mejama je pod 157 točkami natisnjena množica dokumentov, ki reprezentativno kažejo, skozi kakšne Scile in Karibe je na svoji poti plula punkovska ladja. V glavnem so to ponatisnjeni članki iz slovenskega in jugoslovanskega tiska (Delo, Mladina, Stop, Problemi, Nedeljski dnevnik, Duga, Politika ekspres, Ilustrovaná politika ...), ki so se na kakršenkoli način dotikali punka (ocene, intervjuji, pisma bralcev, reportaže ...); tekstovne podloge oddaj Radia študent, razni zapisniki in druge vrste dokumenti.

Naj na koncu samo dodamo, da je bilo s pričujočo knjigo opravljeno veliko delo, ki bo pripomoglo k boljšemu razumevanju fenomena punka pri nas, da pa končna sodba in mnenje o njem še zdaleč ni bilo izrečeno.

Peter Štih

Marjan Britovšek, **Stalinov termidor.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984. 549 strani.

Pisec v svojem novem delu nadaljuje s proučevanjem in poglobljanjem enega ključnih problemov zgodovine komunističnega gibanja, ki je bistveno in usodno vplivalo na polpretekli in sedanji razvoj marksistične misli ter celotni razvoj ruskega in mednarodnega delavskega gibanja: stalinizma. Ta ključni problem, ki se ga vse pogosto obravnava površinsko in aktualistično, raziskuje Britovšek v kompleksnem zgodovinskem procesu njegovega nastajanja. Zato bi kazalo na tem mestu opozoriti,

da predstavljajo vsa tri Britovškova dela, v katerih se loteva problematike stalinizma (»Boj za Leninovo dediščino«, »Carizem, revolucija, stalinizem« in »Stalinov terminidor«) pravzaprav trilogijo, saj zaokrožajo avtorjeve raziskave »ruske stvarnosti« od srede prejšnjega stoletja do sodobnosti.

Britovšek v obeh prvih delih (»Boj za Leninovo dediščino« in »Carizem, revolucija, stalinizem«) razgrinja pred bralca plastičen zgodovinski oris »stalinizma« v vsej njegovi širini in globini; tu gre za globalno zgodovinsko analizo. V svojem najnovejšem delu pa se je lotil še podrobnejše analize vzvodov Stalinove osebne oblasti; pri tem je seveda težišče proučevanja na idejnih bojih v VKP(b), iz katerih je Stalin z najbolj grobimi metodami izšel kot zmagovalec tako nad levo kot desno opozicijo; to pa je tista temeljna točka — sovjetski terminidor, ki pomeni vzvod Stalinove osebne oblasti in velikodržavja. Avtor torej v svojem najnovejšem delu raziskuje usodo oktobrske revolucije in razvoja socializma v Sovjetski zvezi po Leninovi smrti. Pričujoče delo sestavlja deset poglavij: Zavezništvo Stalina in Buharina v boju z levico v VKP(b); Vpliv frakcijskih bojev v VKP(b) na kominterno; Politični in teoretično-ekonomski pogledi Buharina in Preobraženskega na perspektive razvoja socializma v Sovjetski zvezi; Idejni spopad med Stalinovo in Buharinovo skupino; Razraščanje Stalinove birokratsko-administrativne »revolucije od zgoraj«; Sovjetski terminidor — temelj kulta osebnosti in velikodržavja; Po tirnicah kulta osebnosti; Skrivnostna Stalinova smrt prepreči veliko čistko; »Prosvetljeni« stalinizem v preobledi realnega socializma; Priloge. Že iz naslovov posameznih poglavij se da razbrati, da gre za temeljito zgodovinsko analizo sovjetskega razvoja — od Leninove smrti pa vse do današnjih dni. Britovšek deli Stalinovo obdobje na dva dela: v prvem — do smrti Kirova (1934), ko je brezobzirno obračunal z levo (Trocki) in desno (Buharin) opozicijo; v drugem delu pa prevladujejo despotske poteze njegovega značaja. Na XVIII. kongresu partije, ki so ga sklicali marca 1939, po »veliki čistki«, je bil Stalin že absolutni diktator. Tako CK kot njegovi izvršilni organi (politbiro, organizacijski biro in sekretariat), izvoljeni na tem kongresu, so bili zgolj osebni posvetovalni organi generalnega sekretarja CK — Stalina. Avtor posebej poudarja, da se od takrat Stalin ni več oziral na politbiro in plenum CK, niti ni skliceval kongresov partije; nastavitve in imenovanja je izvajal sam, torej brez odobritve plenumov in kongresov. Pred sklicem naslednjega kongresa je hotel doseči predvsem dva cilja: »uzakonitev« svoje osebne diktature v partiji in državi z uradnim priznanjem kulta osebnosti ter s partijskim statutom. Ko so Stalinu na VII. kongresu kominterne (1935) priznali, da je skupaj z Marxom, Engelsom in Leninom četrti klasik marksizma, je to pomenilo višek njegove moči.

Stalinizem, piše pisec, pomeni specifično deformacijo izvajanja oblasti, ki je zrasla na temeljih proletarske družbe. Stalinizem je socialno porodila začasna, relativna osamosvojitve voditeljev od njihove družbene baze. Diktatura proletariata je dobila značaj nadomestne diktature; pri tem so državno oblast odtujili njenim dejanskim družbenim nosilcem. Stalin se ni boril samo za oblast, temveč za določeno smer v notranji in zunanji politiki. Stalinovih prestopkov, piše avtor, ni mogoče pojasniti s paranojo ali s kako drugo duševno boleznijo. Stalin je bil politik, ki je uporabljal maviavelistične metode; njegovi prestopki so se skladali z njegovimi cilji.

Vsekakor pa predstavlja novost proučevanja fenomena stalinizma Britovškova marksistično dialektična analiza sovjetske družbe po Leninu, ki pomeni temelj za razumevanje nastanka stalinizma. Tako se je avtor usmeril v proučevanje ekonomskih nazorov, ki sta jih zastopala Buharin in Preobraženski, in njune vizije socializma v Rusiji — kako bi bilo mogoče Rusijo čim hitreje iztrgati iz zaostalosti in razviti industrijo. Bistvo spora med levico in desnico v sovjetski gospodarski politiki je bilo namreč vprašanje, kako in s kakšnim tempom industrializirati deželo. Pri tem se je zastavljalo vprašanje, kako mobilizirati »neoplojen kapital«, ga oploditi in doseči, da bo proizvodnja tekla neovirano. Leva opozicija s Preobraženskim na čelu je bila mnenja, da so nujno potrebne širokopotezne investicije, posebej v težko industrijo, in da je treba takoj začeti široko zasnovano načrtovanje in iskanje novih virov akumulacije, da pospešijo industrializacijo; zato pa je seveda potreben začetni kapital, ki ga je mogoče v zaostalih razmerah v Rusiji zbrati samo s prisilnim izkoriščanjem kmetov. Pri tem pa je desnica z Buharinom na čelu opravičeno opozarjala (kot pred leti Lenin), da so s tem resno načeti temelji zavezništva med proletariatom in kmeti. Buharin se je v nasprotju z levico zavzemal za previdno industrializacijo ter zavračal zahteve levice po intenzivnejši industrializaciji; pri tem je užival vso podporo Stalina, ki je pravzaprav potreboval Buharina v obračunu z levico. Levica je bila na plenumu oktobra 1927 izključena iz partije. Na XV. kongresu VKP(b), decembra 1927, ko je Stalin že zmagovalec nad levico, pokaže svojo pravo sliko in udari po desnici, s tem ko napade Buharinove gospodarske teze in govori v jeziku leve opozicije; sedaj se je zavzel za intenzivno industrializacijo. Po razpadu duumvirata (Buharin — Stalin) se je Buharin z vso ostrino svojega ekonomskega znanja spoprijel s Stalinovimi

načrti hiperindustrializacije, nasilne kolektivizacije in Stalinovo likvidacijo kulakov; toda Stalinova moč je bila že tolikšna, da je bil Buharin izključen iz politbiroja.

Ko je levica oblikovala svoja stališča, piše pisec, je v svojih programskih tezah opozarjala na nevarnost, da se oktobrska revolucija izrodi v termidor po vzoru francoske revolucije. Postleninovsko obdobje je levica v svojih tezah kaj rada označevala za termidor; Buharinovo politiko je žigosala kot »ideološko restavracijo kapitalizma«. Ko je Trocki formuliral in utemeljil termidorsko obdobje Stalinove politike, rezultati te politike še niso bili tako očitni kot po smrti Kirova. Avtor posebej opozarja, da je bilo obdobje Stalinovega vzpona po smrti Kirova obdobje degeneracije in fizične likvidacije jedra boljševiške stranke — Leninove garde, ki je izkravavela v stalinskih represalijah, ki so v letih 1936—38 dobile svojo končno obliko; nič boljše ni bilo v zadnjih 15 letih Stalinovega gospostva. Stalinov kult in vse njegove posledice so bili bistveni sestavni deli socialistične družbe njegovega modela.

Uradne ocene o Stalinu so polovične, opozarja Britovšek. Zanje je značilen refren, da Stalinov kult ni spremenil narave socialistične družbe (Hruščov). Stalinizem pa ni bil lahka bolezen, piše avtor, ampak je resno načel organizem sovjetske družbe, in nadaljuje — ta bolezen je grozila uničiti pomembne pridobitve oktobrske revolucije. Zato Stalinovo obdobje v odnosu do Leninovega obdobja, trdi avtor, predstavlja termidor, ki ga je levica ideološko utemeljila že v svojih tezah.

Avtor je posvetil veliko pozornost problematiki Stalinove smrti. V tem poglavju spregovori o vseh obstoječih verzijah Stalinove smrti, ki se zaključujejo v ugotovitvi, da je despot umrl nasilne smrti. Likvidacijo naj bi izvršili Stalinovi učenci; na ta način so se izognili novim Stalinovim čistkam, katerih žrtve naj bi bili sami. Pisec zaključuje svoje veliko delo z analizo XX. kongresa KPSZ, poudari prispevek Hruščova pri destalinizaciji sovjetske družbe in ugotavlja, da se sovjetska notranja in zunanja politika po odstavitvi Hruščova zopet vrača na nekatere stalinske pozicije — v novi preobleki realnega socializma.

Dr. Marjan Britovšek se s svojim najnovejšim delom Stalinov termidor, v katerem razgalja sistem Stalinove osebne diktature, fenomen stalinizma in njegovih posledic, ponovno potrjuje kot odličen poznavalec ruskega in mednarodnega delavskega gibanja pred Oktobrom in po njem.

Av g u s t L e š n i k